

Klassekampen 30.09.15

Glemselens politikk

Tidlig denne morgenen (Fel! artikkeln skulle ha publuserats 1/10, ikke 30/9) for femti år siden snudde historien på en sånn måte at nesten ingen vil snakke om det. I Indonesia forsøkte radikale offiserer, med støtte fra kommunistpartiets leder og hans fortrolige (men ikke fra partiet), å arrestere toneangivende USA-vennlige generaler og anklage dem for konspirasjon mot den antiimperialistiske presidenten Sukarno. Dermed ville venstresiden få det overtaket den fremdeles manglet. For tross på at Sukarnos fortrolige dominerte politikken, og at det reformistiske kommunistpartiet blitt verdens tredje største og hadde klart å presse fram progressive reformer, så var dette i bytte mot støtte til hans «styrte demokrati», så prisen var høy. Venstresiden kunne ikke lenger vinne frie valg; militæret hadde tatt over de nasjonaliserte utenlandske selskapene; og fagforeningene ble holdt tilbake. Dessuten hadde det vist seg å være vanskelig å samle bøndene bak en jordreform.

Men denne morgenen for femti år siden gikk *alt* tapt. En av generalene som skulle arresteres, flyktet. De andre ble myrdet. Dermed kunde en notorisk korrumpert general uten dannelses, Suharto, som ingen bryt sig om, benytte anledningen til å ikke bare stoppe aksjonene uten dessuten till og samle hæren og resten av motstanderne av venstresiden til vanvittige hevnaksjoner – helt ute av alle proporsjoner – mot kommunister og venstrenasjonalister som ikke visste det dugg om hva som skjedde. Ifølge *The Times Magazine* var dette «the West's best news for years in Asia». Og snart ble president Sukarno avsatt av Suharto, som forble diktator i drøye 30 år. Begrepet folkemord er omstridt, men mellom en halv og en million mennesker ble myrdet på grunn av moderne venstreideer. Utallige andre ble fengslet og forfulgt i flere tiår. Militæret utførte selv mange av pogromene, men mobiliserte også religiøse og politiske militser. De gjenlevende rammes fremdeles.

De skjebnesvangre ulvetimene i Jakarta sørget også for at historien snudde andre steder. Indonesia kom til å stå modell for Vestens kamp mot venstresiden i det globale sør. Det nye argumentet (med statsviteren Samuel Huntington some pionér) var at økonomisk og sosial modernisering var utilstrekkelig siden den liberale middelklassen ikke hadde vist seg sterk nok til å vinne valg, skape stabile institusjoner og stå imot venstresiden. Derfor var de også nødvendig med «politics of order», med støtte av det militære. Slik begrunnet man for eksempel støtten til regimeene i Sør-Vietnam og «middelklassekuppene» i Latin-Amerika; Pinochets plan for å styrte Allende bar til og med navnet «operasjon Jakarta».

Om dette råder det ingen tvil. Alt er velkjent, for den som vil vite. I Latin-Amerika har man tatt et oppgjør med fortiden. Men i Indonesia råder fortsatt taushet, til tross for at tidligere president Abdurrahman Wahid forsøkte å be om unnskyldning; pluss en del etterforskning; og til tross for at nåværende president Joko «Jokowi» Widodo prøver å støtte de gjenlevende. Det har ikke skjedd noe av virkelig betydning når det gjelder å fremme sannhet og forsoning og straffe de skyldige, som

fortsatt hylles – tross 15 år med liberal demokratisering. Det stående argumentet er at slike prosesser bare vil skape nye konflikter, og at man i stedet må gå videre. Også Indonesias allierte snakker lite om at man støttet undertrykkelsen og brukte liknende modeller andre steder. Norge og Sverige, for eksempel, prioriterer handel og har ikke drevet spørsmålet i dialoger om menneskerettigheter.

Men er det mulig å bare gå videre? Hva skjer med et land og tidligere allierte som fortrenge sin historie? Ved frontlinjen tramper man på menneskerettighetene til de som ble rammet. Dessuten undergraves rettssikkerheten, for neste gang er det kanskje andre som ikke omfattes av loven. Dertil kommer de kulturelle virkningene. Glemselen, løgnene og tausheten setter dype spor i mennesker og samfunnsliv. Også mange av de som vet hva som skjedde, ser seg tvunget til å være pragmatiske. Indonesia har blitt den postmodernistiske relativismens høyborg, der faktabasert kunnskap er underordnet retten til å komme med sin egen tolkning, så lenge man har penger og gode kontakter. Ekstreme grupperinger får terrorisere både overlevende og prinsippfaste intellektuelle. Forsamlings- og ytringsfriheten er selektiv. Adi Rukun, som i den andre av Joshua Oppenheimers enestående filmer om folkemordet («The Look of Silence») oppsøker de lokale gangsterne som myrdet broren hans, og som ikke krever hevn, men bare spør hvorfor det skjedde, har nå måttet flykte fra hjemmet sitt på Sumatra og holde seg skjult. Også den høflige javanesiske overflaten får ofte en bakside preget av sladder, fiksing og kjøpslaging. Samtidig har Vesten for lenge siden glemt sin egen rolle og innrettet seg på å undervise andre om relativt ukontroversielle menneskerettigheter.

Men det verste er den politiske amnesien. Se for deg Tyskland uten oppgjøret med nazismen eller Sør-Afrika uten oppgjøret med apartheid. Indonesia har ikke engang kommet i nærheten av den gamle østblokkens og allierte partiers i vesten oppgjør med Stalin. Selv om Suharto-regimets historiske fortelling har bleknet, finnes det ikke noe tydelig alternativ. Mangelen på oppgjør med årsakene til og konsekvensene av folkemordet gjør at fundamental kunnskap i forsøken på å bygge verdens største nye demokrati settes til side. Først neglisjeres at mekanismene bak masse mordet og forfølgelsene ikke forsvant med den kalde krigen eller demokratiseringen. Suharto-regimets metode – ikke bare myrde og undertrykke på egen hånd, men også oppfordre og legitimere militsgrupper, vaktsselskap og religiøse og politiske organisasjoner til å gjøre det samme – praktiseres fremdeles. Videre fortrenge det faktum at moderne demokratisering, med bred folkelig organisert base, overhode ikke var «for tidlig» i Indonesia. Allerede på 1950-tallet var det mulig å bygge verdens største venstrebevegelsen, som var fredelig, moderne og demokratisk. At det mot slutten av tiåret ble ansett for å være nødvendig å begrense demokratiet, var bare den tidens politiske mote blant elitistiske ledere og eksperter på både venstre- og høyresiden. Kunnskapen om at utbyttingen og undertrykkelsen i landet etter selvstendigheten i hovedsak vokste med politiske metoder blir også feid under teppet. Den enkleste måten å berike seg og skaffe seg makt var verken å utvikle kapitalisme eller sosialisme, men å påstå sig støtte Sukarnos nasjonalisme. Da kunne man bruke stat og politikk til å ta over nasjonaliserte bedrifter og kontrollere offentlig eiendom, råvarer og bøndenes overskudd. På den måten ble militærvesenet styrket, økonomien svekket og venstresiden underminert. Samtidig glemmes, at mesteparten av middelklassen og vestmaktene som kritiserte nasjonalismen og korrupsjonen, i stedet støttet Suhartos undertrykkelse og stilte seg bak alliansen han etablerte mellom teknokrater, finansfolk og offiserer – i samsvar med tesen om «politics of

order» – og at dette utartet i fortsatt korrupsjon og undertrykkelse og et nytt sammenbrudd før demokratiet kom tilbake. Til sist hindrer mangelen på et oppgjør med konsekvensene av folkemordet brede diskusjoner om hvorfor frihetene og demokratiseringen etter 1989 ble begrenset av elitisme, fortsatt korrupsjon samt fragmentering av sivile organisasjoner og folkelige bevegelser.

Men hvordan er dette mulig? Hvordan kan den politiske amnesien fortsette? Den bitre sannheten er at nesten hele den nasjonale og internasjonale eliten, uansett politisk bekjennelse, ikke vil huske. Se her: Konservativ krefter som ønsker å motvirke kritikk og protester, men ikke lenger automatisk kan kalle på politi og soldater, bruker i stedet militser, sikkerhetselskaper og ekstreme religiøse og politiske organisasjoner for å gjøre den skitne jobben. Bistandsgivere og andre som enten sier at eliteledet demokratisering er nødvendig eller at stabile statlige institusjoner må komme først, unngår naturligvis den historiske erfaringen: At folkelig demokratisering faktisk har vært mulig. Og de fortrenger det faktum at de nygamle argumentene deres tidligere ble brukt for å innføre et autoritært styre. Mange forretningsfolk med politiske forbindelser, og de nasjonale populistene omkring president Jokowi, snakker minst mulig om hvor mye av utbyttingen og undertrykkelsen som vokste frem ved at nasjonalisering og politisk regulering kunne misbrukes. Den voksende middelklassen, med sine internasjonale supportere som kritiserte alt dette, fortrenger at forgjengerne medvirket til folkemordet og Suhartos diktatur; og de ser ikke det nære slektskapet med sin egen forakt for «korrupte demokratier» og beundring av Singapores effektive styre. Den nye generasjonen pro-demokrater, med base i sivilsamfunnets fragmenterte organisasjoner, har til sist overdreven tro på at de selv styrtet Suharto, og de er fortsatt skeptiske til «gammeldags politikk». De satser heller på populistiske ledere enn på å lære av historien og innse at den manglende evnen til å danne brede organisasjoner skyldes at idealene og kunnskapen om demokratiske folkebevegelser ble knust med folkemordet.

Kort sagt er Indonesias dilemma mangelen på historie. Men der finnes også frøet til forandring. De potensielt mest revolusjonære – og dessuten mest demokratiske – kreftene i dagens Indonesia er sannsynlige de utrydningstruede kritiske historikere – og lærerne som kunne spredt kunnskapen. De må bli flere og få all støtte!

Olle Törnquist er professor i statsvitenskap og utviklingsforskning ved Universitetet i Oslo. Han har studert Indonesias politikk i sammenlignende perspektiv i drøyt 40 år.